

De rol van leerkrachten t.a.v. leerlingen met gedragsproblemen

AUTEUR

Wim **De Mey** (1)
Coördinator van het
STOP-team en
praktijklector
aan de Universiteit
Gent

INHOUD

---

1. Inleiding
2. Het herkennen van signalen
  - 2.1. Een veelheid aan ontwikkelingsfactoren
  - 2.2. Late en vroege starters
  - 2.3. Dwinggedrag
3. Het leren van gedrag
4. Basisklimaat op school
  - 4.1. Duidelijkheid
  - 4.2. Betrokkenheid
5. Opvoedingsvaardigheden
  - 5.1. Positieve betrokkenheid
  - 5.2. Aanmoedigen
  - 5.3. Negeren
  - 5.4. Time-out of apart zetten
  - 5.5. Straffen
  - 5.6. Toezicht houden
  - 5.7. Problemen oplossen
6. De behandeling van kinderen met gedragsproblemen
7. Samenvatting
8. Literatuur

---

(1) Contactadres: STOP-team, Raas Van Gaverestraat 67a, 9000 Gent.

KRACHTLIJNEN

Leerkracht in de basisschool: het is een mooie, maar ook een zware job, want je moet tegenwoordig van alle markten thuis zijn. Naast het ‘gewone’ lesgeven, wat op zich al de nodige didactische en pedagogische vaardigheden vereist, zijn er nog allerlei andere zaken die je aandacht opeisen: bijzondere thema’s en projecten, speciale activiteiten, vergaderingen, oudercontacten, ...

En dan hebben we het nog niet over de kinderen in je klas die om een of andere reden wat meer aandacht nodig hebben. Kinderen met gedragsproblemen bijvoorbeeld. Want hoe weet je dat het om gedragsproblemen gaat, hoe kun je die herkennen? En als je ze herkend hebt, hoe ga je daar dan mee om?

De auteur geeft in dit artikel enkele handvatten voor het signaleren van dergelijke problemen, en geeft heel concrete tips over hoe je daar als leerkracht mee om kunt gaan in de klas. Hij benadrukt daarbij het belang van een positief basisklimaat op school.

1. Inleiding

---

*de leerkracht als
duizendpoot*

Leerkrachten worden met een veelheid aan vragen, problemen en opdrachten geconfronteerd. Opvoeden in zijn algemeenheid is mede een taak van de school geworden: gezondheid, seksuele voorlichting, verkeersopvoeding, sociale vaardigheden, ... behoren allemaal tot het curriculum van de huidige school. Dit maakt dat je als leerkracht een echte duizendpoot moet zijn. Je wordt verondersteld een veelheid aan kennis en vaardigheden te bezitten en model te staan voor je leerlingen en hun ouders. En dan zijn er vaak nog leerlingen met specifieke vragen en zorgen: kinderen met gedrags- en emotionele problemen, kinderen met ADHD of een autismespectrumstoornis, dyslexie of een andere leerstoornis, ... Wat moet een leerkracht in de gewone basisschool daar nu mee?

In dit artikel willen we specifiek ingaan op een mogelijke rol die leerkrachten kunnen spelen ten aanzien van kinderen met – al dan niet ernstige – gedragsproblemen. We zien een belangrijke rol weggelegd voor de leerkracht wat betreft het herkennen van signalen die kunnen wijzen op een negatieve ontwikkeling, en op het aanbieden – samen met het hele lerarenkorps – van een stimulerend en duidelijk basisklimaat. Wat de eigenlijke behandeling betreft, zien we de rol van leerkracht vooral als ondersteunend.

2. Het herkennen van signalen

2.1. Een veelheid aan ontwikkelingsfactoren

*op intra-individueel
niveau*

op microniveau

op mesoniveau

op macroniveau

Uit heel wat recente, wetenschappelijke studies blijkt dat de ontwikkeling van kinderen – en dus ook een ontwikkeling naar ernstige gedragsproblemen – bepaald wordt door een veelheid aan factoren op verschillende niveaus. De zogenaamde ecologische modellen proberen deze veelheid in kaart te brengen.

Zo zijn er elementen op intra-individueel niveau: dit zijn aangeboren eigenschappen van het kind zoals intelligentie, karakter of temperament, aangeboren stoornissen zoals ADHD en dyslexie. Zo hebben kinderen met bijvoorbeeld ADHD een grotere kans – gezien hun impulsiviteit – om gedragsproblemen te ontwikkelen dan andere kinderen. Op een tweede niveau (micro) bekijken we de interacties tussen mensen, in dit geval tussen het kind en zijn ouders, broers en zussen, leerkrachten, leeftijdsgenootjes. Zo zullen kinderen met ADHD meer baat hebben bij het omgaan met volwassenen die zelf rust en duidelijkheid uitstralen, dan met impulsieve, overactieve volwassenen. Op mesoniveau zijn de kenmerken van groepen of systemen belangrijk: is het gezin eerder chaotisch, is het een drukke klas, een school met een overvolle speelplaats, veel drukke en agressieve kinderen bij elkaar? Op macroniveau wordt de maatschappelijke context waarin kinderen, gezinnen en scholen functioneren, geanalyseerd. Zo is er de groeiende kloof tussen opgeleide en niet-opgeleide volwassenen: op de arbeidsmarkt is geen plaats meer voor mensen zonder diploma. Dit legt heel wat druk op kinderen en gezinnen, maar ook op scholen om te presteren. Kinderen met

minder sterke (verbale) mogelijkheden vallen hierdoor sneller uit de boot en voelen zich mislukken, minder waard. Sommige van de kinderen zoeken en vinden dan ‘waardering’ bij soortgenootjes, die samen stoere en ‘coole’ activiteiten durven ondernemen.

Toegepast op gedragsproblemen betekent dit vooral dat deze zich ontwikkelen in een interactie tussen kind en volwassenen (ouders, leerkrachten, kinderverzorg(st)ers, club- en jeugdleid(st)ers); een interactie tussen aangeboren en verworven kenmerken van het kind en de opvoedingsvaardigheden van de volwassenen. De (stressvolle) context kan natuurlijk erg ondermijnend of net zeer ondersteunend zijn voor de opvoedingsfiguren, wat het opvoeden van het kind makkelijker of moeilijker maakt.

2.2. *Late en vroege starters*

late starters

vroege starters

Als we terugkijken vanuit de adolescentiefase, kunnen we twee groepen jongeren met ernstige gedragsproblemen onderscheiden: de late en de vroege starters. Enerzijds zijn er de jongeren die pas in de puberteit ernstige regelovertredingen of zelfs delinquent gedrag zijn gaan vertonen: spijbelen, winkeldiefstal, afpersen, druggebruik, ... Soms heeft dit te maken met vriendschappen en groepsvorming. Deze jongeren zullen, mits de gepaste hulp, vaak weer op hun pootjes terecht komen. De andere groep betreft jongeren die reeds van in de kleutertijd of begin lagere school zijn opgemerkt omwille van hun impulsieve, opstandige en agressieve gedrag. Als deze kinderen op adolescentie leeftijd ernstige problemen vertonen, hebben ze er reeds een leerproces van tien jaar opzitten. De prognose voor deze jongeren is veel minder gunstig.

Daarom is het ook belangrijk om reeds vroeg signalen te kunnen opvangen. De kleuterschool vormt hier een ideale observatieplek. Een waarschuwing is hier zeker op zijn plaats: niet alle ‘lastige’ kleuters worden moeilijke adolescenten. Maar bij aanwezigheid van meerdere alarmsignalen is het goed om niet af te wachten, maar te handelen.

2.3. *Dwinggedrag*

tijdelijk verschijnsel ...

... of ingeslepen patroon

Een belangrijk ‘kern’ signaal is het dwinggedrag. Veel peuters en kleuters vertonen dit dwinggedrag. Dit is zelfs normaal te noemen rond de leeftijd van 30 maanden tot 3 jaar. Als jonge kinderen hun zin niet krijgen of als er iets niet zomaar lukt – wat gezien hun ontwikkelingsfase nog erg vaak voorkomt – zullen proberen hun zin of hulp te krijgen door te krijsen, te zeuren, zich op de grond te gooien, ... Af en toe heeft dit gedrag succes, wat deze kleuters stimuleert om dit soort gedrag vaker in te zetten. Bij sommige kinderen of in sommige gezinnen heeft dit gedrag zelfs vaak succes en dan wordt het snel een patroon. Deze kinderen leren hun ouders en later ook hun leerkrachten om toe te geven. Ouders en leerkrachten geven het soms zelfs op om nog eisen te stellen of om moeilijke opdrachten te geven aan deze kinderen.

Kevin zit in de tweede kleuterklas. Telkens als de juf hem vraagt om op te ruimen na het spel in de hoeken, begint hij kabaal te maken en met spullen te gooien. Als de juf volhoudt dat hij moet opruimen, laat hij zich op de grond vallen en begint rond te zwemmen. Uiteindelijk ruimt de juf zelf af of vraagt ze andere kinderen haar te helpen.

negatieve gevolgen

Eens dit een patroon is geworden, leren deze kinderen vooral hun eigen zin door te drijven, hun eigen belangen te verdedigen en geen rekening te houden met de wensen van andere kinderen. Ze proberen te domineren in alle relaties die ze aangaan. Dat alles maakt dat ze zelden geliefd zijn bij andere kinderen. Na verloop van tijd gaan ook ouders en leerkrachten vooral negatieve commentaren geven, naar aanleiding van het vele storende en regelovertreedende gedrag. Dit heeft als gevolg dat deze kinderen een laag zelfwaardegevoel ontwikkelen en soms ook depressieve gevoelens. Net een goed zelfwaardegevoel is een beschermende factor ten aanzien van agressieve uitbarstingen na frustratie.

Na een scène met Kevin laat de juf wel eens horen: ‘Kevin is weer stout. Gelukkig zijn jullie allemaal brave en flinke kinderen.’ Dit lokt uit dat de andere kleuters, die de juf willen helpen, steeds vaker zeggen: ‘Juf, Kevin heeft weer iets kapot gemaakt, een kind pijn gedaan, ...’. Steeds minder kinderen willen met Kevin spelen op de speelplaats. Hij wil steeds de baas zijn en overtreedt de spelregels als hij dreigt te verliezen. Uit kwaadheid en frustratie dat niemand met hem wil spelen, maakt hij ruzie en valt hij andere kinderen aan. Met als gevolg dat hij niet meer op verjaardagsfeestjes uitgenodigd wordt. Hij voelt zich steeds meer uitgesloten en dat maakt hem (nog meer) kwaad.

ernstige risicofactor

Het moge intussen duidelijk zijn dat het dwinggedrag van deze kinderen een ernstige risicofactor is voor gedragsproblemen, sociale problemen, maar ook voor schoolse problemen: deze kinderen leren immers niet doorzetten en hun aandacht langere tijd bij één taak te houden. Dit zijn nu juiste belangrijke vaardigheden bij schoolwerk.

reden tot observatie

Op zich is de aanwezigheid van dwinggedrag reeds reden tot nadere observatie. De zorg voor de ontwikkeling moet echter toenemen indien er meerdere risicofactoren benoemd kunnen worden. Het is niet één specifieke risicofactor, maar eerder de cumulatie van verschillende risicofactoren die bepalend is voor een negatieve ontwikkeling. Mogelijke risicofactoren zijn: zwakbegaafdheid, een temperament dat gekenmerkt wordt door weinig schuldgevoel of weinig sociaal invoelen, beperkte taalvaardigheid, inconsequent en hardhandig opvoeden, weinig toezicht, veel conflicten in het gezin en op de speelplaats, de aanwezigheid van veel risicokinderen op de school, leven in armoedige omstandigheden en/of in een buurt met veel agressie.

Kevin is de oudste zoon uit een gezin met vier kinderen. Zijn vader heeft het gezin verlaten na een conflictueuze en vaak agressieve relatie met de moeder. De huidige partner van moeder is de vader van de drie jongere kinderen. Het gezin heeft schulden en probeert met de beperkte middelen die er zijn, rond te komen. De kinderen klagen soms wel eens dat zij bepaald speelgoed willen. Dit geeft aanleiding tot conflicten tussen de partners. Moeder heeft het erg moeilijk en dat maakt dat ze soms niet de

energie heeft om haar kinderen rustig en consequent op te voeden. Ze roept vaak en dreigt met straffen, die ze vervolgens meestal niet uitvoert.

3. **Het leren van gedrag**

Kinderen leren gedrag door het observeren en nadoen van voor hen belangrijke volwassenen. Ze leren gedrag door instructies en aanwijzingen die volwassenen of andere kinderen geven. Maar ze leren vooral door de gevolgen van hun gedrag.

Als kinderen thuis zien dat vader vloekt en zich opwindt als iets niet lukt, bestaat de kans dat ze dit overnemen. Als de juf meermaals complimenten geeft aan kinderen die leuk gedrag laten zien, zal een aantal kinderen dit gedrag overnemen.

enkele leerwetten

De leertheorie formuleert enkele leerwetten die ons helpen bij het begrijpen, maar ook sturen van het gedrag van kinderen (en volwassenen).

- Zo zal gedrag dat gevolgd wordt door iets positiefs, toenemen, dit gedrag zullen kinderen meer vertonen. Belonen is op dit principe gebaseerd. Dit geldt echter zowel voor gewenst als voor ongewenst gedrag. Als kinderen een compliment krijgen omdat ze spullen delen en elkaar helpen, is de kans groot dat ze dit nog zullen doen. Als kinderen ondervinden dat ze hun zin krijgen als ze zeuren, doordrammen of een scène maken, dan is de kans eveneens groot dat ze dit zullen herhalen.
- Als gedrag gevolgd wordt door iets negatiefs (of als het positieve niet meer volgt), dan zullen kinderen dit gedrag minder vertonen. Dit gedrag zal uitdoven. Negeren, time-out en straffen zijn op deze leerwet gebaseerd. Dit principe geldt opnieuw zowel voor leuk als voor storend gedrag. Als kinderen door te fluiten de aandacht van de leerkracht willen trekken en deze reageert hier niet op (en ook de andere kinderen niet), leert het kind dat dit geen goede manier is om met succes de aandacht van de leerkracht te trekken. Als kinderen straf krijgen telkens wanneer ze agressief gedrag vertonen, is de kans groot dat ze minder van dit gedrag zullen vertonen. Maar als kinderen rustig alleen spelen en de volwassenen zeggen hier niks van, bestaat eveneens de kans dat ze dit op termijn minder zullen doen.

4. **Basisklimaat op school**

---

stimuleren om te leren

Een belangrijke opdracht voor alle leerkrachten, als team, is het zorgen voor een basisklimaat dat kinderen uitnodigt en stimuleert om te leren. Dit leren omvat dan zowel het klassieke schoolse leren, als het leren van meer sociaal-emotionele vaardigheden zoals samenspelen, conflicten oplossen, problemen aanpakken, helpen, delen, de beurt afwachten.

Een stimulerend basisklimaat geeft duidelijkheid aan de kinderen en straalt betrokkenheid uit. Bovendien is het aangewezen dat de leerkracht in zijn klas zelf model staat voor die opvoedingsvaardigheden die belangrijk zijn voor een

stevige en positieve ontwikkeling van kinderen: structuur bieden, veel aanmoedigen, gepast gebruik kunnen maken van een beloningssysteem, op het goede moment kunnen negeren, kinderen even apart zetten als dit nodig is en rustig kunnen straffen. Zelf model staan voor probleemoplossingsvaardigheden en zelfcontrole is specifiek voor kinderen met gedragsproblemen erg belangrijk, maar ook goed voor de andere kinderen in de klas.

4.1. **Duidelijkheid**

duidelijke regels stellen

Duidelijkheid staat voor duidelijke regels. Om zich aan regels te kunnen houden, moeten kinderen de regels kennen. Dat betekent dat er – afhankelijk van de leeftijd – slechts weinig regels tegelijk in de aandacht kunnen staan. Ondersteuning in de vorm van pictogrammen – tekeningen die afspraken verduidelijken – helpt kinderen de belangrijke regels na te leven. Vaste momenten en plaatsen voor bepaalde activiteiten helpen kinderen rust en overzicht te verwerven. Een dag- of weekkalender kan hierbij behulpzaam zijn. Minstens zo belangrijk is de duidelijkheid die de leerkracht zelf uitstraalt: is hij of zij voorspelbaar voor de kinderen, weten zij m.a.w. wat ze kunnen verwachten als ze zich gewenst of ongewenst gedragen?

jezelf duidelijk opstellen

Kevin komt elke ochtend op de klaskalender kijken wanneer het tijd is voor drank en koek. Ook het spelen in de hoeken vindt hij erg leuk en hij kijkt er dan ook naar uit. Sinds de juf de kalender in de klas heeft geïntroduceerd, komt Kevin veel minder zeuren 'Juf, wanneer is het tijd om te drinken?' Hij kan het nu beter zelf opvolgen. Vorige vrijdag was de juf ziek en de collega die haar verving, was vergeten de kalender aan te passen. Kevin was de ganse morgen niet te genieten ...

4.2. **Betrokkenheid**

aandacht en warmte voor elk kind

Voelen alle kinderen zich thuis op school? Zowel intelligente als minder intelligente leerlingen, kinderen uit middenklassegezinnen en uit kansarme gezinnen, kinderen van Marokkaanse en Turkse origine? Hoe zorgt de school hiervoor? Een betrokken school of leerkracht geeft elk kind het gevoel dat het speciaal is, dat de leerkrachten geïnteresseerd zijn in wat het kind belangrijk vindt, in welke clubs hij of zij participeert. Dit gevoel maakt dat kinderen graag naar school komen en dat is een basisvoorwaarde om te kunnen leren.

5. Opvoedingsvaardigheden

Belangrijke opvoedingsvaardigheden zijn:

- positieve betrokkenheid
- positief bekrachtigen of aanmoedigen
- grenzen trekken
- toezicht houden
- problemen oplossen.

5.1. *Positieve betrokkenheid*

*onvoorwaardelijk tijd,
energie en liefde
investeren*

Positief betrokken zijn op je leerlingen betekent onvoorwaardelijk tijd, energie en liefde investeren in alle kinderen, ongeacht hoe vervelend of storend ze zich soms ook gedragen. Vaak is immers het storende gedrag van kinderen een signaal dat ze zich te weinig gezien en gehoord voelen. Positieve betrokkenheid vormt samen met aanmoediging de spaarrekening waar je geld kunt afhalen op negatieve momenten, bij conflicten bijvoorbeeld.

Luisteren naar en praten met al je kinderen en samen activiteiten doen zijn manieren om je betrokkenheid te tonen.

De meeste kinderen vinden leerkrachten die af en toe meespelen op de speelplaats, fantastisch: samen touwtje springen, knikkeren, ... verhoogt de wederzijdse binding tussen leerkrachten en leerlingen.

5.2. *Aanmoedigen*

*bouwen aan
zelfvertrouwen*

positief gedrag belonen

Een belangrijk element in de ontwikkeling van een kind is het hebben van voldoende zelfvertrouwen om allerlei ontwikkelingstaken – zoals vriendjes maken, leren omgaan met frustratie en werkvaardigheden verwerven – tot een goed einde te kunnen brengen. Willen we dat bepaald gedrag meer voorkomt, dan moeten we dit ‘belonen’ of bekrachtigen. Er zijn meerdere vormen van bekrachtigen of belonen:

- 1) sociaal bekrachtigen met complimenten, knuffels, een dikke duim;
  - 2) materieel belonen, bijvoorbeeld met een cadeautje uit de verrassingstrommel;
  - 3) actieversterkers zoals samen een activiteit doen of een gezelschapsspel spelen.
- Sociale beloningen en actieversterkers vinden kinderen uiteindelijk het waardevolst. Aanmoedigingen kosten bovendien enkel energie en heb je steeds tot je beschikking. Veel aanmoedigen van gewenst gedrag maakt dat kinderen winnen aan zelfvertrouwen, dat er een leuke sfeer in de klas komt en dat kinderen niet op een vervelende manier naar aandacht moeten hengelen.

‘Goed Kevin dat je rustig aan het kleuren bent’, helpt deze jongen om gedurende langere tijd aan een tekening door te werken.

Werken met een beloningssysteem gebeurt best spaarzaam en goed doordacht. Vaak wordt onzorgvuldig omgesprongen met dit soort middelen, vanuit het idee dat we dit allemaal wel kunnen. Heel veel beloningssystemen werken echter niet

een goed
beloningssysteem

of zelfs contraproductief. De afspraken zijn bijvoorbeeld onduidelijk en vaag, de eisen zijn niet haalbaar voor het kind, de verwachtingen worden in negatieve termen gesteld of het systeem wordt competitief uitgewerkt waardoor steeds opnieuw dezelfde kinderen het gevoel krijgen het toch niet te halen.

Een goed beloningssysteem maakt duidelijk aan het kind wat er concreet observeerbaar van hem of haar wordt verwacht: 'Je vinger opsteken voor je iets vraagt en vervolgens rustig wachten tot de leerkracht je aanwijst!' Het geeft ook aan wat er tegenover staat: als jij aan de eis voldoet, dan mag je het volgende verwachten van mij: 'Als je erin slaagt om een kwartier aandachtig met je taak bezig te zijn, mag je nadien vijftien minuten op de computer werken.' Los van de beloning is het aangewezen, na elke gewenst gedrag een compliment te geven. Als het beloningssysteem afgebouwd wordt, kunnen de complimenten ervoor zorgen dat het nieuw verworven gedrag behouden blijft. Het vergt tijd om een beloningssysteem te laten slagen. Het is dan ook goed om eerst na te denken of er voldoende tijd en energie is om zo'n beloningssysteem over een periode van enkele weken vol te houden. Als de volwassene zich niet houdt aan de afspraak – nakijken of het kind zijn afspraak heeft nagekomen en dus de beloning heeft verdiend – is het weinig waarschijnlijk dat het kind zijn inspanningen volhoudt. In de afbouwfase is het aangewezen af en toe toch nog te belonen, dit is de stevigste manier van versterken.

complimentjes zijn
belangrijk!

Complimenten en versterkers hebben een erg belangrijke functie in de ontwikkeling van een kind:

- Kinderen die regelmatig een compliment krijgen, weten wat ze goed doen en dat ze gewaardeerd worden.
- Ze krijgen meer zelfvertrouwen en worden zelfstandiger.
- Ze hoeven niet op een negatieve manier om aandacht te vragen.

Vorig schooljaar zei Kevin te pas en te onpas 'ik kan dat niet' of hij werd kwaad als iets niet lukte. De huidige leerkracht geeft hem voor kleine stapjes van gewenst gedrag frequent een compliment. Kevin geeft aan het leuk te vinden bij deze juf. Hij werkt bovendien zelfstandiger en durft het aan een moeilijke puzzel te maken. Nadien is hij erg fier op zijn prestatie.

5.3. Negeren

voorwaarde

Het negeren (van storend of ongepast gedrag) heeft enkel zin bij die kinderen die al veel aandacht krijgen voor het positieve gedrag dat ze stellen. Indien we kinderen negeren die weinig of geen aandacht krijgen voor leuk gedrag, dan lokken we uit dat ze hun storend (= aandachtvragend) gedrag juist opdrijven, soms zelfs tot een extreem niveau.

Negeren betekent dat je het niet-gewenst gedrag wat als bedoeling heeft de aandacht van de volwassene of de andere kinderen te trekken, net die aandacht niet geeft, maar wel het gedrag wat je als volwassene in die situatie wel wilt zien.

Kevin is klaar met zijn opdracht. Hij zingt luidop een liedje. De juf reageert niet op zijn zingen en zegt ‘Goed kinderen dat jullie rustig verder werken, zonder lawaai te maken’. Kevin zingt nog even verder en stopt dan. Direct hierop geeft de juf hem ook een compliment omdat hij nu stilletjes is.

Soms zal de leerkracht erin slagen om storend gedrag van een kind te negeren, maar reageren de andere kinderen ‘belonend’: door te lachen of het gedrag te imiteren. Ofwel wordt dan met de klas als groep afgesproken dat er niet zal gereageerd worden op bepaalde vormen van storend gedrag, ofwel zal de leerkracht het kind dat stoort, in time-out plaatsen (apart zetten).

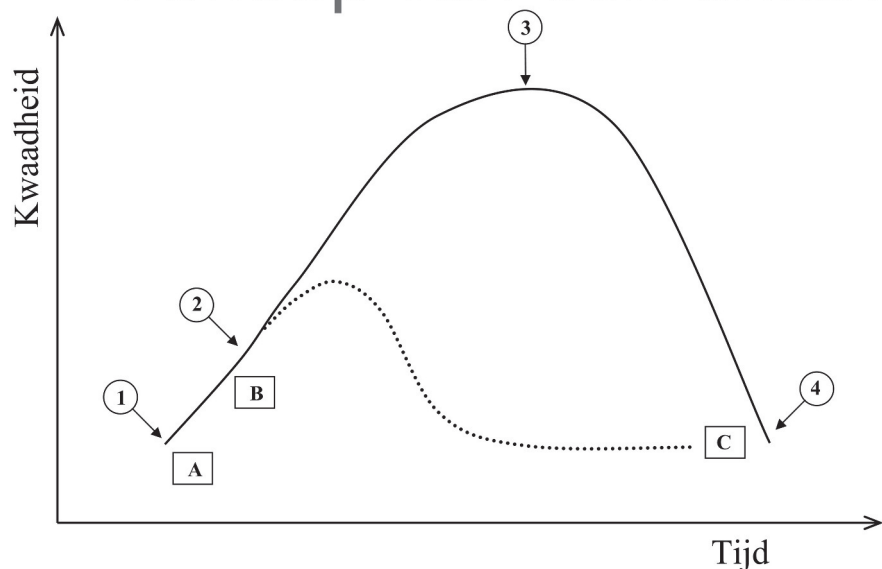
5.4. Time-out of apart zetten

als negeren niet meer werkt

Deze interventie kan gebruikt worden als het storende gedrag niet (meer) kan genegeerd worden, zoals bij te luidruchtig storen, het storen van andere kinderen in hun activiteit en het stellen van gevaarlijk gedrag. Apart zetten kan eveneens zinvol gebruikt worden als kinderen hun zelfcontrole dreigen te verliezen.

Kevin werd wel vaker kwaad als hij een puzzel niet gemaakt kreeg. Hij gooide dan de puzzel door de klas en schopte tegen de kast aan. De juf had geleerd de voorlopers van de woedebui te zien. Ze had dan ook met hem de afspraak gemaakt dat als ze zag dat hij tegen zichzelf begon te mopperen, ze hem even in de rusthoek zou zetten. Als hij dan tot rust gekomen was, kon hij de juf om hulp vragen bij zijn puzzel.

Verloop van een driftbui

verloop van een driftbui

Bij een driftbui zijn enkele belangrijke momenten te benoemen (zie bovenstaande figuur):

- 1) de uitlokkende factor (wat maakt het kind zo kwaad?);
- 2) het moment waarop het zelfcontroleverlies zichtbaar wordt;
- 3) het moment van de ontploffing, het totale controleverlies;
- 4) het moment waarop het kind weer rustig wordt, zijn zelfcontrole terugvindt.

stadium 4

Hoe kan er op de verschillende momenten gereageerd worden?

In stadium 4 laten we het kind eerst echt tot rust komen. Het aanspreken op wat er zonet is fout gelopen, kan te gemakkelijk leiden tot een nieuwe driftbui. Later – soms als het kind het zelf aangeeft – kan er wel gepraat worden. Belangrijker is dat er op termijn een werkplan wordt uitgewerkt om het kind te leren zichzelf te controleren.

stadium 3

Op het moment van de ontploffing (3) helpt enkel het beveiligen van het kind zelf en/of van de andere kinderen. Het kind vasthouden of in een veilige ruimte isoleren is het enige wat op zo'n moment zin heeft. Dit mag echter niet te vaak gebeuren en moet dan ook zo veel mogelijk voorkomen worden. Hier leert een kind immers niks uit.

stadium 1 en 2

Tussen stadium 1 en 2 kan een kind zinvol – en op termijn met een leereffect – apart gezet worden, in time-out gaan. Op dat moment is het kind nog aanspreekbaar en mits voldoende uitleg leert het kind zijn eigen agressie te controleren.

Ik merk dat je kwaad wordt, en ik weet uit ervaring dat als we nu verdergaan in onze discussie/conflict, je heel erg kwaad wordt en dat jij mij of ik jou pijn ga doen! Daarom wil ik dat je nu even in de rusthoek, achter de kast of ... gaat staan.

Belangrijk om goed te kunnen ingrijpen bij kwaadheid is het observeren van de leerlingen. Wat zijn situaties die bij hem of haar kwaadheid uitlokken? Hoe evolueert de kwaadheid bij deze leerling? Op welk moment kan de leerkracht nog met effect tussenkomen? Op basis van deze observaties kan bijvoorbeeld ook in stadium 1, de uitlokkende situatie, gereageerd worden met een compliment als het kind er in slaagt om nog eventjes zijn kwaadheid te controleren:

Fantastisch dat jij rustig kunt blijven, in deze situatie! Ik weet dat dit erg moeilijk voor jou is.

een gepaste plek voorzien

In een klas is het niet zo vanzelfsprekend een gepaste plek te vinden voor een time-out. Het is dan ook aangewezen daarbij stil te staan. Een aparte hoek waar een leerling even tot rust kan komen, zonder de directe aandacht van de andere leerlingen, is vaak een goede oplossing. Apart zetten, op het goede moment toegepast (tussen 1 en 2) hoeft ook helemaal niet lang te duren. Enkele minuten kan soms al volstaan.

Sommige kinderen weigeren om in time-out te gaan. Het blijft belangrijk dat de leerkracht de boodschap uitstraalt dat het uiteindelijk altijd hij of zij is die de leiding heeft. Concreet betekent dit dat als een kind de opdracht om apart te gaan zitten, niet direct uitvoert, in eerste instantie de duur van de time-out verlengd wordt, tot bijvoorbeeld maximaal tien minuten. Indien het kind dan nog

weigert in time-out te gaan, dan houdt de leerkracht een privilege in: iets wat het kind leuk vindt, kan dan eenmalig niet. Bijvoorbeeld:

Je mag vandaag niet op de computer werken, als je nu niet voor tien minuten in time-out gaat.

5.5. **Straffen**

grenzen stellen

Duidelijke grenzen aangeven kan al voorkomen dat kinderen overtredingen begaan en er dus gestraft moeten worden. Belangrijk hierbij is dat de verbale en non-verbale boodschap dezelfde is: op een stevige manier aangeven dat de grens bereikt is! Als kinderen toch bepaalde regels of afspraken overtreden, kan het aangewezen zijn te straffen.

nadelen van straffen

Straffen hebben weinig effect, behalve als ze in combinatie met veel positieve interacties gebruikt worden. Straffen hebben immers ook een aantal niet-onbelangrijke nadelen:

- via straf leert het kind niets nieuws;
- veel straffen zorgen voor een onaangename, niet-stimulerende sfeer in de klas;
- veel straffen vermindert het zelfwaardegevoel van een kind: het kind krijgt steeds te horen wat het *niet* kan of *niet* goed doet.

doelgericht straffen

Vorig schooljaar werd Kevin vaak gestraft: hij mocht dan niet spelen op de speelplaats. Dit had tot gevolg dat hij kwaad was op zijn juf en eigenlijk ook geen zin meer had om voor haar nog iets leuk te doen. Na verloop van tijd werd hij het gewoon niet buiten te mogen spelen. Hij leerde zich in de klas bezig te houden met allerlei kleine prulletjes. Na verloop van tijd was het zelfs niet meer duidelijk of hij het nu erg of juist leuk vond om binnen te moeten blijven.

Wil een straf effect hebben, dan is het belangrijk om de straf zo kort mogelijk op de overtreding te laten volgen. Lichte of korte straffen hebben bovendien het voordeel dat ze frequenter gebruikt kunnen worden dan zware straffen: als een kind telkens en direct na agressief gedrag eventjes niet mag meespelen (bv. enkele minuten), leert het sneller dat dit gedrag op de speelplaats ongewenst is, dan dat het bijvoorbeeld een ganze week niet buiten mag spelen. Korte sancties roepen ook minder weerstand en tegenagressie op. Korte sancties kunnen zijn: voor een korte periode een leuke activiteit niet mogen uitvoeren (even niet spelen, niet op de computer mogen werken, niet in een bepaalde hoek mogen spelen) of een kleine, onplezierige klus moeten uitvoeren.

Maar het belonen van het tegenovergestelde, gewenste gedrag is nog altijd de beste en snelste manier om storend gedrag te doen verminderen!

5.6. **Toezicht houden**

het belang van toezicht

Toezicht houden is een eerder onpopulaire opvoedingsvaardigheid bij leerkrachten. Onderzoek toont echter een rechtstreeks verband aan tussen de tijd die kinderen en jongeren zonder toezicht van een volwassene doorbrengen en het

*toezicht houden is een
werkwoord!*

stellen van regelovertredend en zelfs delinquent gedrag. Zo zal op school antisociaal gedrag (pesten, afpersen, agressie, roken en druggebruik) voornamelijk plaatsvinden daar waar er het minste toezicht is: aan de toiletten, achter hoeken op de speelplaats, in de gangen of in lege leslokalen tijdens de speeltijd.

Een actieve vorm van toezicht houden is dan ook aangewezen: rondlopen en toezicht houden op de verschillende plekken op de speelplaats, met de kinderen praten, observeren wie waar mee bezig is ... Een uitdagend en uitnodigend spel-aanbod kan natuurlijk soms ook wonderen doen: het kan ervoor zorgen dat kinderen meer met die leuke activiteiten dan met storend gedrag bezig zijn.

5.7. **Problemen oplossen**

*van problemen kun je
leren ...*

Dagelijks doen er zich problemen voor in het leven van een kind. Problemen horen ook bij het dagelijks leven en zijn noodzakelijk om te groeien. Tenminste, als een groot deel van die problemen opgelost raakt. De leerkracht kan hierbij een actieve rol spelen.

*... en problemen
oplossen kun je leren*

Kinderen die vaak gedragsproblemen vertonen, nemen overwegend hun toevlucht tot agressiviteit of het 'weglopen' van hun problemen (wenen, zich hulpeloos tonen, ...). De leerkracht kan zowel model staan voor het op een constructieve manier aanpakken van problemen in zijn klas, als de kinderen stap voor stap door een conflict of probleem heen loodsen. Stilaan leren kinderen dan zelfstandig of met elkaar hun problemen en conflicten op te lossen.

6. **De behandeling van kinderen met gedragsproblemen**

de rol van de leerkracht

Het behandelen van de gedragsproblemen behoort niet tot het standaard takenpakket van een leerkracht. Door bovenstaande vaardigheden toe te passen en het beschreven basisklimaat te organiseren binnen de klas en de school, zijn er al heel wat gedragsproblemen te voorkomen. Maar er zullen altijd kinderen zijn die over onvoldoende vaardigheden beschikken om, zonder hulp, goed in groep te kunnen functioneren, of die geconfronteerd worden met eigenschappen die hen hinderen bij het goed functioneren (zwakke begaafdheid, ADHD en andere leer- en gedragsstoornissen).

De rol van de leerkracht kan er dan uit bestaan de ouders te motiveren tot een doorverwijzing, liefst in samenspraak met de zorgcoördinator en het CLB. Een goede observatie van het probleemgedrag in de klas en op de school wordt door hulpverleners steeds erg gewaardeerd. Dit betekent voor hen interessant materiaal om mee aan de slag te gaan.

De rol van de leerkracht kan tijdens en na een externe behandeling erin bestaan, de aangeleerde vaardigheden (sociale vaardigheden, zelfcontrole, probleemoplossingsvaardigheden) in de klas- en schoolcontext uit te lokken en te bekrachtigen (met complimenten, soms met een beloningssysteem), liefst in overleg met de externe therapeut.

7. Samenvatting

De leerkracht kan zorgen voor een duidelijke, voorspelbare omgeving. Soms is het nodig voor bepaalde leerlingen de omgeving prikkelarmer (ADHD) of juist prikkelrijker (hoogbegaafde leerlingen) te maken. Deze situaties lokken dan reeds meer gewenst gedrag uit. Het zoveel mogelijk bekrachtigen van gewenst gedrag – vooral bij die leerlingen die weinig positief gedrag laten zien – is de belangrijkste interventie voor de leerkracht. Aandachtvragend (storend) gedrag wordt zoveel mogelijk genegeerd. Indien het echt storend wordt voor de klasgroep, en ook bij dreigend controleverlies, kunnen kinderen apart gezet worden (time-out). Bij regelovertredingen kan gebruikgemaakt worden van een straf. Dit laatste gebeurt liefst spaarzaam.

Informatie die belangrijk is indien er sprake is van hardnekkig storend of ongewenst gedrag, en die door observatie kan worden verkregen:

- Hoe ziet het ongewenste gedrag er concreet uit? Hoe ziet het tegenovergestelde, gewenste gedrag er concreet uit?
- In welke situaties doet zich het ongewenste gedrag voor? In welke situaties doet zich het gewenste gedrag voor?
- Wat is de winst en het verlies voor het ongewenste gedrag? Wat is de winst en het verlies voor het gewenste gedrag?

Dat laatste is erg belangrijk om te observeren! Vaak heeft ongewenst gedrag veel winst als gevolg – status bij de andere kinderen, ontsnappen aan vervelende taken – waardoor het blijft bestaan. Gewenst gedrag heeft dan weer te vaak nauwelijks of geen winst tot gevolg, waardoor het te weinig versterkt wordt.

8. Literatuur

Compernelle, T., en Doreleijers, T., *Zit stil! Handleiding voor het opvoeden van overbeweeglijke kinderen*, Tiel, Lannoo, 2001.

De Mey, W., Messiaen, V., Van Hulle, N., Merlevede, E., en Winters, S., *Samen sterker Terug Op Pad. Een vroege interventie voor jonge kinderen met gedragsproblemen*, Amsterdam, Uitgeverij SWP, 2005.

Driesen, L., *Hoe minder straffen? Een boek over eisen, straffen en belonen voor ouders, leerkrachten en andere opvoeders*, Antwerpen / Apeldoorn, Garant, 2007.

Voets, J. en Van den Broek, L., *Tussen de regels: gedragsproblemen binnen het basisonderwijs in Praktijkgids voor de basisschool*, Mechelen, Wolters Plantyn, 2001.